

Beeld en betekenis in stedelijke context

Op donderdag 16 maart 2006 organiseert de Werkgroep Stedengeschiedenis in samenwerking met de Faculteit Letteren van Universiteit Utrecht een studiemiddag over 'Beeld en betekenis in stedelijke context'. Locatie: Sweelinckzaal, Drift 21 te Utrecht. De studiedag is gratis voor eenieder toegankelijk. Informatie kan worden ingewonnen bij Jan van den Noort (010-436 6014).

Dagvoorzitter: prof.dr. Koos Bosma (Vrij Universiteit Amsterdam)

13:00-13:30 Drs.ir. Louis van Empelen (elektrotechnisch ingenieur, historicus en kunsthistoricus) over 'Het realisme van het stadsportret van Jeruzalem van Erhard Reuwich uit 1486'

13:30-14:00 discussie

14:00-14:30 Dr. Pieter Vlaardingerbroek (kunsthistoricus; RDMZ) over 'Het Amsterdamse stadhuis en de oorsprong van zijn architectuur'

14:30-15:00 discussie

-----pauze-----

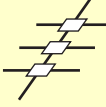
15:30-16:00 Dr. Marty Bax (kunsthistorica; Bax Arts Concepts and Services) over 'De utopische stad 1890-1930: esoterisch ideaal en nuchtere realiteit'

16:00-16:30 discussie

Louis van Empelen, Het realisme van het stadsportret van Jeruzalem van Erhard Reuwich

Tot aan het einde van de middeleeuwen werd Jeruzalem meestal als Hemelse Stad of als cirkelvormig centrum van de wereld weergegeven. Tussen de jaren 1450 en 1530 deed zich een opmerkelijke verandering voor in de wijze waarop de Heilige Stad in beeld werd gebracht. Rond 1450 werden in Bourgondië enkele miniaturen van Jeruzalem vervaardigd die een zekere mate van overeenstemming met de werkelijkheid vertoonden. De ontwikkeling in de richting van meer realisme bereikte in het jaar 1486 een eerste hoogtepunt met een houtsnede van Erhard Reuwich. Deze prent is in de daarop volgende 250 jaar veelvuldig nagevolgd.

Het stadsportret van Jeruzalem van de uit Utrecht afkomstige meester berust op eigen waarneming en is ingevoegd in een houtsnede met een landkaart van Palestina en Egypte. Het werk is opgenomen in een pelgrimsbericht uit 1486 met de titel *Peregrinatio in Terram Sanctam* van de Mainzer kanunnik Bernhard von Breydenbach. Dit werk was het eerste gedrukte en geïllustreerde reisboek dat uitgegeven werd. Vele kunsthistorici en historisch cartografen hebben zich bezig gehouden met de houtsnede van Jeruzalem van Erhard Reuwich. Zij stellen eensgezind vast dat de prent een grote mate van overeenstemming vertoont met de werkelijkheid aan het einde van de vijftiende eeuw. Tot op heden is echter geen grondig onderzoek uitgevoerd naar de juistheid van deze beweringen. Het gevolg is, dat weinig aandacht bestond voor afwijkingen van de werkelijkheid van het stadsportret en de verklaring daarvan. In deze lacune wordt voorzien door het te bespreken onderzoek waarbij de prent wordt vergeleken met het beeld van Jeruzalem aan het einde van de vijftiende eeuw in bouwhistorische onderzoeken en de geschriften van eigentijdse Arabische historici en christelijke pelgrims. Veel van de gevonden afwijkingen kunnen worden verklaard uit de wens om het stadsportret zo aantrekkelijk mogelijk te maken en door het opnemen van de prent in een boekwerk.

Pieter Vlaardingebroek, Het Amsterdamse stadhuis en de oorsprong van zijn architectuur

Het Amsterdamse stadhuis is met name bekend vanwege het uitgebreide beeldprogramma, dat onder leiding van Jacob van Campen is uitgevoerd door de beeldhouwer Artus Quellinus. De vele betekenislagen in het gebouw zijn uitgebreid onderzocht en gedocumenteerd in Katharine Fremantle's standaardwerk *The Baroque Town Hall of Amsterdam*. De verbeelding van de kosmos in het beeldhouwwerk van het gebouw, alsmede de uitdrukking van de Vrede van Münster (1648) zijn overduidelijk. De zoektocht naar de betekenislagen binnen de architectuur van het gebouw zijn echter maar zeer beperkt onderzocht. En dat terwijl het op zijn minst aannemelijk is dat de Amsterdamse burgemeesters ook voor de vorm van het gebouw naar een diepere betekenis zochten. De oorsprong van de plattegrond van het gebouw verdient daarom nadere aandacht, terwijl ook voor de opstand van de architectuur gezocht kan worden naar overeenkomsten met bestaande danwel historisch belangwekkende architectuur. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan architectuur uit de periode van het Romeinse tijd, maar evenzo goed aan de Bijbelse oudheid. In deze lezing wordt gepoogd na te gaan welke historische voorbeelden voor de architectuur van het gebouw relevant zijn geweest alsmede aan te geven in hoeverre het thema van de vrede verbeeld is in de architectuur.

Marty Bax, De utopische stad 1890-1930: esoterisch ideaal en nuchtere realiteit

Aan het eind van de negentiende eeuw werd de 'utopische stad' een geliefd onderwerp voor Nederlandse architecten. Belangrijke factoren voor de opkomst van dit thema waren de urbanisatie, als gevolg van toenemende industrialisatie, en nieuwe opkomende tendensen in de maatschappij, zoals het socialisme. Architecten werden in toenemende mate betrokken bij het ontwerpen van nieuwe stadswijken, vooral voor de lagere sociale klassen. De ideeën over de ideale stad waren vaak ook vermengd met het esoterische ideaal van universele broederschap, gepropageerd door hoofdzakelijk vrijmetselaren en theosofen. Lang niet altijd werden de plannen gerealiseerd; soms werden ze maar half gerealiseerd en soms kan men de idealen niet in een complete stedelijke omgeving terugzien, maar wel in een gebouwencomplex, zoals een fabriek. In haar lezing laat Marty Bax een aantal projecten de revue passeren van (soms iets te) bevlogen ontwerpers: de spiritist Jaap London, de theosoof Mathieu Lauweriks, de *freischweber* Hein Berlage en het esoterisch architectenduo Michiel Brinkman en Leen van der Vlugt.

Namens de Werkgroep Stedengeschiedenis
dr. Jan van den Noort
www.stedengeschiedenis.nl

30 augustus t/m 2 september 2006: 8th International Conference on Urban History te Stockholm, titel: 'Urban Europe in Comparative Perspectives'. Informatie: www.stedengeschiedenis.nl